

cibus vbi introitum ad finem usque coniecte cavaera II. M. & ab ostio quo exitur ad Neapolim via quidem detecta sed in saxum incisa D. in longum esse cōperi, qui in totum milliarum nostrorum temporū, vel M. P. mensura perfecta est. Pars tamen aperta, latitudine coniectam aliquanto, duplii altitudine superat: neq; recta est vt altera, sed flexibus quibusdam sinuosa. Fenestris olim, seu spiraculis plurimis lumen in opacū infundebatur, quibus nūc omnibus obrūtatis, intus perperuā tenebrae sunt, & in ostijs tantū lumen ingressu refulgēs tanquā stella procul apparet, intus iter agentibus. Aetate Seneca non minor eius obscuritas quam maiorum nostrorum memoria fuit: scribit enim ille, se in crypta Neapolitana fuisse, qua carcerem vñquam aut extensiorem, aut obscuriorē haud confixerit. Rascianus etate sua cum nullā omnino lucem haberet, nimirum fenestris terra cōpletis, & ostijs etiā ruinis vepribusq; conuestitis, adeo, vt ingressus absq; lumine perhorrendus esset, Alfonsum Aragoniē primūq; Neapolis regem, fatus, vt nunc sunt, aperuisse ferro, pūrgastisq; scribit, quō sine metu per cauernam cōmcare licet. Eam operam laude summa dignā, profectō fatendum est; ingenti enim voluptate lumen ostijs immisum procul tanquam sidus euntes cernunt, ad quod iter dirigant. Ego penitus omnia cognoscendi studio pedibus incedens, prēunte lucerna, dīligentiam & industriam artificum qui tam directe fodere potuissent vehementer admirabar, ac postea nō semel aptid curiosos homines quæstionibus iniectis, qua tandem ratione id assiqui opera potuerint, ita propemodū omnes sentire cōperi: primū, in summo vertice montis constitutum signum, & ab eo lineam rectam vltro citroq; ductam ad ostiorum in pede clivi loca: his ita designatis, inceptam ibi fodinam, ac dein ad normam exacto direcōq; processu, absolutam. Mirabile profectō ac immensum opus est; quanquam de auctore scriptorum sententijs varietur Zenobius Acciuolus ordinis Prædicatorū monachus, Græcē Latineq; doctissimus, in Panegyrico quodā vībis Neapolitanā acciūm eius, nōnullos à L. Lucullo factum, alios, à Bassō dixisse tantū refert. Nos, Cocceium auctorem existimamus, verbis nimirū Strabonis in hærentes, qui, vt antea cōmemorauimus, Cocceium cauā illam ac subterraneam viam à Cumis vsq; Baias, & alteram à Puteolis ad Neapolim fecisse tradit.

Stephanus Vinandus Pighius, in Hercule suo Prodigio, hęc, de isto monte commentatur. Pausilypus, inquit, mons arduus quidem, vineis attamen pulcherrimis excultus; & villis, etiam olim, vt ex Plinio & alijs constat, opulentis habitatus; instar promontorij procurrit in mare Siculum, viam præcludit inter Neapolim & Puteolos: qui quidem summo cum labore molestiaq; viatoriæ que intima viscera pertusus, viā itineratibus recto tramite planā atq; facilem aperire cōcepit. Hinc quidem ab antiquo Græci montem non incepto videntur insignisse nomine, παυσιληπος appellantes, velut aemptorem molestiarum atque laboris: quo cognomine & louem ipsum celebrarūt Græci veteres, vt apud Sophoclem legimus. Mons quidem pertusus est ad paetus plus minus milie, viaq; per fodinam illam patet lata pedes xii. ac totidem alta:qua, sicuti Strabo testatur, duo contraria plaustra simul cōmcare & transire possunt. Speluncam appellat ipse, Seneca cryptam Neapolitanā: vbi sortem athletarum omnem se perpeſsum scribit ad Lucilium epistola I v i i i. cūm per illam Baijs Neapolim repeteret. Repperit nimirum in via luti cæromata perabundanter, & in ipsa crypta Puteolani pulueris haphen. Eandem expertus in perspicere Carolus Clivorum Princeps, cūm Anno M. D. LXXXVII. illas transire, eiusq; comites, sicuti omnes solent, qui multi simul vel pedites, vel equites illam transirent. Itaque cūm ex tenebris illas flavi prodirent, inuicem intuiti non sine cachinno admirabantur, excutendumque satis reppererunt. Causa perpetui pulueris istius in promptu est, quod ventus, aut pluvia nunquā eō penetrat, nihilq; nisi in specus ostijs, humectet. Cūm igitur illis puluis innotus, vt idem Seneca dicit, in se voluntur, & sine spiramento sit inclusus; in ipsis, à quibus incitatus est, recidit. Ex verbis quidem colligimus, Neronis temporibus nullas speluncam istam habuisse fenestras, vel aëris spiracula, præterquam in utrisq; fauibus, Nam carcerem longum & obscurum vōcat Seneca, in quo nil aliud, quam ipsas tenebras videre est. Afferit attamen Cornelius Strabo, per montis crepidinem olim fenestras plures varijs locis ex alto lumen infudisse. Quibus omnibus domum vel terram motu, vel negligētia tēporum obturatis; tenebras profundas speluncam longissimam illam obsedisse, non est cert, ante annos centum quinquaginta plus minus foramina, quib. lumen ad mitteretur, in ea crypta, fusile nulla, testatur. Obstruetas item ferè ruinis, atque vepribus vtrimeque fauces; vt ingressus absq; lumine cunctis eset perhorrendus. Tunc Arragonum Regem Alphomsum primū, in potestatem prouincia redacta, complanasse, dilatasq; viam ac fauces; perforasse montis dorsum, insparsa solo lux illa transiuntibus appareret longe resplendens in obseuro, priusquam fenestrae videri possunt. Est item in tenebrose viā medio Sacellum exiguum excisum in pariete saxeo; in quo nocte dieq; lampas ardens viatoriibus æterna lucis memoriū suggerit, nec non in tabula picta nostram salutem è virgine matre D. Maria natam ostendit. Ad ampliavit opus immortalitate dignum, restaurauitq; nostra memoria, Petrus Toletaris, dum Caroli. V. Imperatoris auspicijs regnum Neapolitanum administrat. Itaque nūctem recto tramite via per montem ducta est, vt cryptam intrantibus, lumen à longe veluti fidus quoddam per ostium aduersum resplendeat, ad quod eunes in tenebris iter dirigant: quibus item facile atque iucundum est, obuios quoque per lumen illud in speluncam intrantes, tanquam pygmæos procul, vel equites vel pedites cernere. Quisnam primus animo Xerxes tam immensum opus aggressus fuerit, aut quod tempore factum sit, feruntur eruditorum variz sententiae. Sed prætereamus vulgi sermonem in suis, magicis poēta Virgilij (cuius ante fauces cryptæ sepulchrum fusile plures tradunt) incantamētis istud attribuentis. Item eos, qui Basium, nescio quem, eius auctorem adferunt, cuius nemo, quod sciam, veterum meminit. Nos ex Strabone Cornelio quidem colligere videmur, atque is ex Ephoro, Homero, Græcisque scriptoribus alijs, Cimmerios antiquissimos populos in illo Campaniæ tractu iuxta Baias, Lucrinum, atque Auernum in antris atq; subterraneis specubus habitasse, cauernisq; quibusdam inter se commētantes, effodisse metallā, pertudisse montes nec non per sacerdotes suos necromantiam, ac diuinationes suas in speluncis profundis exerceuisse, peregrinos & aduenas ad inferorum oracula deducendo. Qua gente delecta, Græcos, qui rōcausta, thermas, vias, aliosque varios usus accommodasse. Nec minus Romanos, Græcorum exemplo, proluua magnificētia plurimum auxisse subterranea illa opera, cūm iam rerum domini, secessus ac villas oppidorum instar ibidem extruerent, atque Puteolani pulueris ex ijs montibus extracti, rare virtutes ad ædificiorum structuras firmandas, fundamentaq; in aquis solidāda, iam innotuerint. Adfirmat autem Strabo, sua quidem atate, cūm Auerni montis saltus ærem corruptentes excideret sub Augusto M. Agrippa; tum inter alia antiqua, & magnifica opera, specum subterraneum usque Cumas effosum apparuisse, quem vna usus regionis obtinuit, vt eiusmodi subterraneæ viæ, cauernæq; fierent. Ex eius autem hisce verbis elicimus, diu ante Strabonis tempore Cocceiam gentem in Campania floruisse, cryptamq; dictam ibi fuisse, nec de eius auctore quid aliud tum certi constitisse. Nec veri simile mihi videtur, opera L. Luculli, quæ maxima & sumptuosa supra modum in ijs locis fecit, quorum ob causam Xerxes togatus à Pompeio Magno, Tuberone, Cicerone, cæteris principibus urbis appellatus fuit, Straboni ignotus fuisse. Quapropter nec in eorum sententiam pedibus eo, qui volunt ab ipso propter villam suam ibidem Pausilypum perfoſsum: errore ducti, quod à Marco Varrone, Plinio, atque alijs memoræ proditum sit, à Lucullo montem iuxta Neapolim maiore impendio, quam viliam suam ædificauerat, excisum esse. Sed in quem usum? quæſo. Non vt iter viatoriibus commodum faceret, sed ut euripum aperiret, ac maris vndas, cūm placeret, piscinis suis immitteret: vtiq; piscibus per viuariatam æstate, quam hyeme commodas stationes intra montis cauernas pararet.